

Maironio Dievas, pomirtinis likimas, sapnai ir veršio malda

Maironis – praamžės tradicijos dainius: §12–14, 20, 29–31, 37

Dainius RAZAUSKAS

Šiuose knygos „Maironis – praamžės tradicijos dainius“ skyriuose kalbama apie maironiškąjį Dievo, Dievo teismo, Dievo kario sampratą, taip pat apie mirties sąsają su užmarštimi ir kai kuriuos kitus mitinius, archetipinius Maironio poezijos vaizdinius, kitąsyk labai netikėtai suskambančius su vienu ar kitu archajinių tradicijų motyvu.¹

Prasminiai žodžiai: Maironis, praamžė tradicija, archajiniai mitiniai vaizdiniai (Dievas, Dievo teismas, žuvusiojo mūšyje likimas ir t.t.).

§12. Praamžis Dievas

Straipsnyje „Maironis ir senoji tradicija“ jau buvo nagrinėta Maironio eilėraščio „Senelio skundas“ penktojo posmo pirmoji pusė²:

*O girios, girios!... atmint malonu:
Jos buvo Dievo, ne dvaro... (120).*

Ten jau aptartas ir tradicinis dvasinis, religinis lietuvių santykis su mišku, giria, tačiau liko nepaliestas Dievo klausimas. Jį dabar, atsižvelgdami į Maironį, šiek tiek ir pagvildensime.

Tūlas galėtų paklausti: apie *kokį Dievą* kalbame – krikščionišką? pagonišką? Tačiau įsiklausykime atidžiau į šį klausimą: ar tai ne puikybė, pasišovusi su-

rūšiuoti ir į savo lentynėles sudėlioti tai, ką vargu kam apsiverstų liežuvis prisipažinti pažinus ir perpratus? Dievo vardų, kalbėjimų apie Dievą, ketinimų ir priemonių Dievą pasisavinti – taip, šito gero žmonijos istorijoje gana. Bet ar tai bent kiek paliečia patį Dievą, jei tikrai kalbame apie Dievą – būties pamatą ir pasaulio šaltinį, o ne kokį nors vaizduotėje savo susikurtą paveikslą, stabą? Pats vardas *Dievas* šiaip jau yra lietuviškas ir senesnis už krikščionybę bent trim tūkstančiais metų. Negana to, jau vien tai, kad tuo pačiu lietuvišku vardu Lietuvoje Dievas imtas vadinti krikščionių, neginčijamai įrodo, kad jo samprata nebuvo pernelyg svetima krikščioniškajai. Panašiai Latvijoje, Haraldo Biezajo (Harald Biezais) žodžiais, „XIII a. krikščionių misionieriai dėl panašumo su senovės latvių Dievo įvaizdžiu perėmė Dievo vardą krikščioniškajam Dievui pavadinti“³. Reikia manyti, kad Maironiui – kunigui poetui, iš visos širdies mylinčiam ir Dievą, ir Tėvynę, šis supratimas ar bent jo nuojauta turėjo būti labai artima.

Tai, tiesą sakant, tiesiogiai rodo Maironio atlikti senovės indų „Rigvedos“ vertimai (226–234). Mat „Rigvedoje“ jį labiausiai patraukė būtent posmai apie vieną Dievą – pasaulio kūrėją. Pavyzdžiui:

*Mirties tada nebuvo nei nemirtingumo;
Dienos griežtai nematės ir nakties skirtumo.
Savaime V i e n a s J i s alsavo nealsavęs;
Be J o g i niekur nieks nėra daugiau gyvavęs. (226)*

Tai garsusis kosmogoninis X mandalos 129-as himnas, kurio vertimo čia pacitavau tik 2-ą posmą. Originalas ir daugmaž pažodinis vertimas skamba taip:

*ná mṛtyúr āsīd amhvtañ ná tárhi
ná rātryā āhna āsīt praketaḥ
āñīd avātām svadhāyā t á d é k a m
t á s m ā d dhānyán ná parāḥ kīm canāsa*

1. Straipsnį sudaro aštuoni knygos „Maironis – praamžės tradicijos dainius“ skyriai: §12–14, 20, 29–31 ir 37. Šeši straipsniai šios knygos pagrindu jau skelbti: tai „Maironis ir senoji tradicija“, apimantis knygos §1–11, 15, 19, 21, 28, 33 (Razauskas 2013a: 11–25); „Dieviškoji daina“, atitinkantis §40 (Razauskas 2013b: 11–17); „Maironio mįslė“, daugmaž atitinkantis §24 ir 46 (Razauskas 2013c: 18–26); Verpiamos, audžiamos dainos ir žosmės“ (§42–45) (Razauskas 2015a: 8–18); „Dausų regėtojas“ (§47) (Razauskas 2015b: 18–30) ir „Kalbančios, dainuojančios upės“ (§38–39) (Razauskas 2015c: 15–20). Skaičius skliaustuose po Maironio citatos reiškia puslapį knygoje: Maironis 1988.

2. Razauskas 2013a: 16–17.

3. Biezais 2014: 73.

„Mirties nebuvo nei nemirtingumo tada,
Dienos nakties nebuvo jokio ženklų.
Alsavo be vėjo savaime T a t V i e n a,
Be T a t daugiau nebuvo niekur nieko kito“⁴.

Kadangi niekatroji giminė lietuvių kalboje nunyksi, versti „Jis vienas“, kaip daro Maironis, visai priimtina ir gal sklandžiau nei visai pažodžiui „Tat viena“.

Kitame Maironio verstone „Rigvedos“ himne štai jau daugiau nei prieš keturis tūkstančius metų ištartą girdime tą patį klausimą apie Dievą, o kartu ir atsakymą, mums itin reikšmingą iki šiol:

*Ne tai kad aukso būtų gimęs diegas,
V i e n i n t e l i s p r a d ž i o j v a l d o v a s g y v a s .
P r i p i l d ė J i s m a r e s , i š k ė l ė ž e m ė .
K u r i a m g i D i e v u i m e s b e a t n a š a u s m e ?*

Paskutinė eilutė kartojasi visuose dešimtyje himno posmų. O štai toliau vienas Dievas pabrėžiamas dar stipriau, aiškiau:

*G a l i n g a s ž i ū r i J i s į v a n d e n y n u s ,
K a i , j ė g a k a u p d a m i , m o k i n a m e l s t i s !
J i s v i r š v i s ū d i e v ū , J i s v i e n a s t i k r a s D i e v a s !
K u r i a m g i D i e v u i m e s b e a t n a š a u s m e ? (2 3 3 – 2 3 4)*

Šįsyk tai tos pačios X mandalos 121-as himnas, sąlygiškai pavadintas „Nežinomam dievui“. Pacituotųjų 1 ir 8 posmų originalai su pažodiniais vertimais skamba taip:

*hiraṇyagarbhāḥ sām avartatāgre
bhūtāsya jātāḥ p ā t i r é k a ā sīt
sā dādhāra pṛthivīm dyām utémām
kāsmai d e v ā y a h a v i š ā v i d h e m a*

„Nelyg auksinis gemalas (jis) atsirado pradžioj.
Būties, užgimęs, (vieš)patis vienintelis (jis) buvo.
Jis laikė žemę, dangų šitą.
Kokiam gi D i e v u i auką padėsim?“

Ir:

*yaś cid āpo mahinā paryāpaśyad
dākṣam dādhānā janāyantūr yajñām
yó devésv ādhi d e v ā é k a ā sīt
kāsmai d e v ā y a h a v i š ā v i d h e m a*

4. Čia ir toliau „Rigveda“ cituojama pagal: AufHR I–II; Rigveda 2004. Verčiama pagal originalą, atsižvelgiant į naujausią ir nuodugniausią rusiškąjį vertimą: Ригведа 1989; Ригведа 1995; Ригведа 1999. Cituojamą posmą bet kuriame leidinyje nesunku susirasti pagal nurodomą jo numerį vidinėje „Rigvedos“ struktūroje.

„Kas vandenį (savo) galybėje apžvelgia,
Tiesą pradėjusius, gimdančius auką,
Kas virš dievų v i e n a s D i e v a s b u v o , –
Kokiam gi D i e v u i auką padėsim?“⁵

V. Zaborskaitės žodžiais, Maironio „sklandūs ir gyvi vertimai atlikti, žinoma, ne iš originalo, nes Maironis tos kalbos nemokėjo, o greičiausiai iš lenkų kalbos“, savo ruožtu „tekstų lyginimas rodytų, jog versta iš: St. Fr. Michalski. *Czterdzieści pieśni Rigwedy*. Kraków, 1912“⁶. Pasak Vytauto Kubiliaus, Maironis „Rigvedos“ himnus vertė „kaip poetinius kūrinius, peršokdamas neaiškias mitologines realijas ir mįslingas asociacijas“⁷. Na, bent jau pateiktuose posmuose, kaip matyti, esmei pernelyg nenusižengta. Be to, verta atsižvelgti ir į paties Maironio prisipažintą gilesnę dėmesį tiek kalbos, tiek mitologijos bendrybėms („Mūsų vargai“): *Į eilę stok, sena tauta! / Europai buvus kitada / Prieš turkus siena iš granito! / Iš naujo auki pagarboj, / Kurios nepaprastoj kalboj / Girdėtis atbalsiai sanskrito!*⁸ Juolab V. Krėvės redaguotame periodiniame leidinyje „Skaitymai“ 1923 metais: „Ne tik sanskritiškoje senovės indų kalboje, bet ir jų mitologijoje stebėtinais daug panašumo su stambeldišku lietuvių tikėjimu, kaip tai garbinime šventos ugnelės, Saulės-Surjos, Aušrinės ir kt. Jų šventose giesmėse jauti lyg kažką artima, suprantama“⁹. Poeto santykis su vedomis ir seniausia bei poetiškausia iš jų, „Rigveda“, anaip tol nebuvo paviršutiniškas ir atsitiktinis: senovės indų ugnies dievo vardo Agnis kilmininką jis, pavyzdžiui, rašo ne Agnio, kaip dabar priimta, bet Agniės, šauksmininką – ne Agni, bet Agniė (228, 232), kaip mūsų III linksniuotės ugnis, dantis, debesis ir t.t.; taip pat ne Aditė, Aditės, Adite, bet Aditės, Aditiės,

5. Žodžio *dākṣa-* vertimas „tiesa“ – perdėm sąlygiškas, nes tai itin gausus reikšmių religinis terminas, ir siaurų ritualinių, ir platesnių pasaulėžiūrinių. Savo šaknimi jis yra susijęs su „dešinės“ sąvoka ir, kartu su žodžiu *dākṣiṇa-* „dešinys“, giminiškas lietuvių žodžiui *dešinė*, -ys. Dėl būdingos reikšmių raidos plg. ang. *right* „dešinys“ ir „teisingas“, ru. *прав(ый)* „dešinys“ ir „teisus“ ir panašiai daugelyje kalbų. Lietuvių dešinė irgi, beje, pavadinama *tiesioji* (LKŽ XVI: 195). Šiaip ar taip, čia šio žodžio vertimo tikslumas nėra esminis.

6. Zaborskaitė 1968: 438; žr. Irenos Slavinskaitės paaiškinimus: Maironis 1988: 302. Ar ne Maironio vertimai bus padarę įtaką ir S. Nėries kosmogoninių eilėraščių kai kuriems posmams: *Takeliai buvo nepraminti, / Vien daužės chaotinga jūra. / Kas pirmąjį įdiegė mintį? / Kas vardą pirmąjį sukūrė?* (Nėris 1984 II, 126, 128).

7. Cit. iš: Maironis 1988: 303.

8. Iš: Zaborskaitė 2001: 751–752.

9. Iš: Zaborskaitė 1968: 438. Maironio atlikti „Rigvedos“ himnų vertimai norom nenorom prisidėjo ir prie šiuolaikinės lietuvių „mokslinės mitologijos“: mat vedų pasaulio darnos, nakties dangaus bei vandens dievas *Vāruṇas* – gal sekant jau plintančia tuo metu per Vydūną, Joną Šliūpą ir kitus lietuviška jo vardo interpretacija – čia virto *Varūnu* (229–232). Ir štai Pranės Dundulienės pastangomis pastarųjų laikų lietuvių mitologijoje atsiranda „jūroje gyvenusi ir Mėnulio permaininga dievė Varūna – dievo Bangpūčio motina“ (Dundulienė 1989: 35).

Aditič (230); ne Pradžapatis, Pradžapati, kaip dabar, bet Pradžiapatis, Pradžiapatič (234), o tai artimiau originalui (pastarojo vardo *prajāpati*- šaknies *-j-* irgi tariamas būtent minkštai [džia], o ne [dža]), taigi Maironis bus kiek pasidomėjęs ir vedų kalbos gramatika.

Šiaip ar taip, pateiktieji „Rigvedos“ posmai yra ryškūs monoteizmo (ar veikiau henoteizmo) prado senojoje indų ir apskritai indoeuropiečių religijoje pavyzdžiai, tuo atkreipę ne vieno religijotyrininko dėmesį, tarp jų ir V. Toporovo su T. Jelizarenkova¹⁰. O štai XX a. pradžios indų filosofijos profesorius T. M. P. Mahadevanas apskritai pabrėžia indiškąją vieno Dievo sampratą: „Vyraujančios indų religinės-filosofinės minties srovės, kaip sakyta, yra filosofinis monoteizmas ir dvasinis monizmas. Jų šaknys matyti jau vedų himnuose. Daugelio dievų samprata negali ilgai tenkinti žmogaus proto. Vedų rišiai kelia tokius klausimus kaip: ‘Kokiam gi Dievui auką padėsime?’ (RV X.121.8) ir ‘Kas regėjo pirmą gimusį?’ (RV I.164.4). Himnuose ryškėja pastangos įvairius dievus suvesti į vienį. Maldos skiriamos ne tik įvairiems dievams skyrium, bet ir jiems visiems sykiu kaip Visiems dievams (*viśve-devās*). Kai kurios būdingos dievų ypatybės, kaip pasaulio sukūrimas bei viešpatavimas kūriniams, abstrahuojamos ir savai me mena Dievą. Iš čia tokios sąvokos kaip *Viśvakarman* ‘Visa-kūrėjas, Visakūris’ ir *Prajāpati* ‘Gimusiųjų-patis, Būtybių viešpatis’. Viename ‘Rigvedos’ himne (III.55) pakartotinai teigiama, jog didžioji dievų dievybė yra viena: *mahad devānām asuratvam ekam* ‘didžioji dievų viešpatybė – viena’. Kitoje žinomoje vietoje (RV I.164.46) sakoma: ‘Vieną esantį išminčiai daugiopai vadina – Agniu, Jama, Matarišvanu šaukia’. Pažymėtina, jog ši universalistinė nuostata tikėjime išliko per amžius kaip viena iš būdingų hinduizmo ypatybių. Tai kaip tik tas filosofinis monoteizmas, kuris vedų religiją skiria nuo hebrajiškojo monoteizmo. Vedų monoteizmas iškeliamas ne uždraudžiant visus kitus dievus vienintelio tautinio dievo naudai – vedų išminčiai vieno Dievo sampratą priėjo veikiau siekdami jų sandermės, išvelgdami visų Dievybės atžvilgių vieną bendrą pagrindą¹¹.

Reikia manyti, poetą-kunigą būtų itin pradžiuginusi žinia, kad ir senosios lietuvių religijos branduolyje buvo vienas Dievas, būtent Dievas, beje, daug kuo labai panašus į krikščioniškąjį Dievą Tėvą, su kuriuo Jis, įsigalėjęs krikščionybei, ilgainiui sutapo.

Rasi poetas nujautė tą stebuklingą bendrą pagrindą, tą išganingąją žemę, kurioje krikščionybė ir lietuviškoji dvasia nebėra du skirtingi, priešingi, nesutaikomi dalykai, o remiasi viena ir ta pačia, giliau visų skirtibių šaknijančia, virš visų skirtibių iškilusia Dievo meile.

10. Елизаренкова, Топоров 1987: 58 ir aplinkui.

11. CHI I: 166–167, panašiai pasisako kiti indų mokslininkai: 203, 338–339.

§13. Dievo teismas

1324 m. būtent Dievo garbinimą, kaip senosios lietuvių religijos branduolį, aiškiai pabrėžė karalius (*rex*)¹² Gediminas savo kreipimesi į popiežių per šio legatus: *...nos colimus deum secundum ritum nostrum, et omnes habemus unum deum* „mes garbiname Dievą pagal savo apeigas, ir visi turime vieną Dievą“¹³.

Dievo garbinimą tiesiai šviesiai mini Enėjo Silvijaus Pikolominio 1477 m. perpasakota XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje Lietuvoje krikščionybę skleidusio misionieriaus Jeronimo Prahieško žinia apie tai, kaip jis ėmėsi kirsti Lietuvoje šventąsias giraites ir vieną jau buvo iškiręs: *Erant in ea regione plures sylvae pari religione sacrae, ad quas dum Hieronymus amputandas pergūt, mulierum ingens numerus plorans atque eiulans, Vitoldum adit, sacrum lucum succisum quaeritur, et domum Dei ademptam, in qua diuinam opem petere consuissent, inde pluuias, inde soles obtinuisse, nescire iam quo loco Deum quaerant, cui domicilium abstulerint* „Buvo šiame krašte labai daug miškų, tokių pat šventų, kuriuos Jeronimui prieš iškertant, būrys moterų raudodamos ir aimanuodamos atėjo pas Vytautą pasiskųsti dėl iškirsto švento miškelio ir atimtų iš Dievo namų, kuriuose jos papratusios melsti dieviškos pagalbos tai lietu, tai saulę sulaikyti, o dabar nebežinančios, kur reikėsia ieškoti Dievo, iš kurio atimtas būstas“¹⁴. Čia tiesiai šviesiai pasakyta, kad šventoji giraitė buvo Dievo namai, taigi šventovė, kurioje garbintas Dievas.

XVI a. III dešimtmečio „Bychovco kronika“, arba „Lietuvos metraštis“, pateikdamas Šventaragio legendą, apie lietuvius (rusėnų kalba) vėlgi sako: *wiru tuiu mili, iz sudny deñ mił byty, y tak znamenali sobi, iz by bog mił pryty y sedyty na hory wysokoy y sudyty żywych y mertwych... A tak aczkolwiek pohany byli, a wždy potom sobi znamenali y w boha odoho wiryli, iz sudny deñ miel byty, y wiryli w z mertwych wstanie y odnoho boha, kotory sudyl żywych y mertwych* „laikėsi tikėjimo, kad būsianti teismo diena, ir vaizdavosi, kad ateisias Dievas ir, sėdėdamas ant aukšto kalno, teisiąs gyvuosius bei mirusiuosius... Ir nors buvo pagony, bet visuomet taip vaizdavosi ir vieną Dievą tikėjo, ir kad būsianti teismo diena, ir tikėjo mirusiųjų prisikėlimą ir vieną Dievą, teisiąntį gyvuosius ir mirusiuosius“¹⁵.

Apie vieną Dievą ir būtent Dievo garbinimą senojoje lietuvių tradicijoje esama ir daugiau šaltinių, kurių

12. Būtent karalius, plačiau apie tai žr. Razauskas 2014: 75–80.

13. BRMŠ I: 390.

14. BRMŠ I: 592, vertimas mano, tik iš dalies prisilaikant Eugenijos Ulčainaitės pernelyg netikslaus, o vietomis tiesiog klaidingo vertimo.

15. BRMŠ II: 373–374, plg. 381.

visų čia nėra galimybės suminėti ir aptarti¹⁶. Dabar atkreipkime dėmesį į tai, kad „Lietuvos metraštinis“ kalba – tiesiog primygtinai, kone įkyriai – ne tik apie vieną Dievą, bet ir apie senovės lietuvių tikėtą būsimą Dievo teismą, kuriame bus teisiami gyvieji ir mirusieji, taigi esmiškai Paskutinį teismą. Prieš abejojant šia žinia ar skubant tokį tikėjimą paskelbti esant perimtą iš krikščionybės, reikia turėti omeny, kad mirusiųjų teismas šiaip jau žinomas daugelyje senųjų tradicijų. Iš ryškiausių pavyzdžių paminėtina Senovės Egipto vadinamoji „Mirusiųjų knyga“, kur nuolat kalbama apie mirusiojo sielos teismą sveriant ją ant Tiesos (*maat*) svarstyklių; taip pat Senovės Irano tradicija, kurioje mirusiojo teismas perteiktas kitu – siauro tilto įvaizdžiu, per kurį į rojų pereiti gali tik teisiųjų siela, o nusidėjėlio – nukrenta pragaro prarajon (labai panašūs, kone žodis žodis, vaizdiniai, beje, žinomi lietuvių tautosakoje)¹⁷. Negana to, mirusiųjų prisikėlimas pasaulio pabaigoje – irgi būtent iranėniškos kilmės vaizdinys, senovės žydų perimtas kaip tik iš persų¹⁸. Visa tai sudaro lyginamąjį kontekstą, kuriame Paskutinio teismo diena, net jei pati sąvoka metraštininko ir būtų kažkiek neišvengiamai sukrikščioninta, senovės lietuvių religijoje nėra toks jau stebėtinas ar neįmanomas dalykas.

Šiaip ar taip, minėtame Maironio posme ji irgi gali būti priskirta prie senosios, praamžės tradicijos vaizdinių, ypač kad pasitaiko būtent tokius vaizdinius aiškiai menančiame kita dingstimi jau aptartame (§9¹⁹) eilėraštyje „Oi neverk, matušėle!“, paskutiniame jo posme:

*Oi neverk, matušėle, kad jaunas sūnus
Eis ginti brangiausios tėvynės!
Kad pavirtęs kaip ažuolas girių puikus
Lauks teismo dienos paskutinės!* (112)

§14. Dievo karys

Daugelio senųjų tradicijų požiūriu, pomirtinis likimas bent iš dalies priklauso ir nuo pačios mirties, nuo to, kaip, kokiomis aplinkybėmis – o iš esmės, matyt, kokios dvasios būsenos būdamas – žmogus miršta. Taigi būsimąjį „Dievo teismo“ sprendimą jis kažkiek gali paveikti pasirinkdamas mirties būdą; su tuo susijusi plačiai žinoma „geros“ ir „blogos“ mirties samprata. O vienas iš patikimiausių būdų „gerai numirti“ – tai žūti mūšyje.

Kad mūšyje žuvusio kario siela yra išgelbėta, nuo senų senovės tikėta visame pasaulyje. Štai seno-

vės Indų „Pančatanroje“ (posmas 308) sakoma: „Ne taip lengvai dangaus ištroškę laimi / Pasaulius tuos vien lankymu šventovių / Ar kūno savo tramdymu griežčiausiu, / Ar net brangiausių dovanų šimtais. / Akimirksniu tenai pateks narsuoliai, / Kurie kovoj gyvybę paaukos“²⁰. Tikėta tuo ir Senovės Graikijoje²¹. Antai Platonas („Valstybė“ 468.e–469.b) apie tuos, „kurie garbingai žuvo žygyje“, kalba kaip apie „palaimintus dieviškus žmones“²². Tikėta tuo ir Okeanijoje, Naujojoje Gvinėjoje, ir Šiaurės bei Vidurio Amerikoje, ir islamo šalyse bei viduramžių Europoje²³.

Viduramžių Europoje, prieš priimdami krikščionybę, itin tuo garsėjo skandinavai²⁴. „Jaunesniojoje Edoje“ tiesiog sakoma, kad Odinas „dar vadinamas Kritusiųjų Tėvu, nes visi, kas krito mūšyje, – jo įsūniai“²⁵. „Poetinėje Edoje“ („Grymnio eilės“ 8) apie Odino mirusiųjų pilį Valhalą pasakojama: „Aukso ten tviska Valhalos rūmai. Hroftas [Odinas] kas dieną ten kviečia būrius tų, kurie žuvę nuo ginklo“²⁶, kur jie toliau ištiesai kaunasi, puotauja ir linksminasi, laukdami lemiamų kautynių su blogio jėgomis pasaulio pabaigoje. Tačiau dažniausiai Odinas žuvusiųsiuosius mūšyje parsiveda ne pats, bet pasiunčia dangiškasias mergeles valkirjas, s. isl. vns. *valkyrja*, pažodžiui „žuvusiųjų parinkėja“²⁷. „Odinas siunčia jas į visas kautynes, jos parenka tuos, kurie turės kristi“²⁸.

Nuo „pagonių“ skandinavų tuo neatsiliko ir teutonų riteriai krikščionys, dar neužmiršę savo senosios germanų tradicijos. Mums ypač artimame kontekste apie tai kalba Petras Dusburgietis XIV a. III dešimtmečio „Prūsijos kronikoje“, kur nesyk pasakojama, kaip kovoje su lietuviais žuvusių kryžiuočių sielos einančios tiesiai į dangų, o pakviečia ir palydi jas ten Mergelė Marija, padedama kažkokių kitų „mergelijų“. Pavyzdžiui (III.41), vienas sužeistas riteris atsisakė būti išgabentas iš mūšio lauko ir gydomas, o paklaustas, kodėl, atsakė, kad mūšio dieną „švenčiausioji Mergelė Marija, eidama paskui dvi mergeles su degančiomis žvakėmis, smilkinusi visus žuvusiųsiuosius smilkytuvu, o priėjusi prie jo ir pastebėjusi jį dar gyvą, tarusi: ‘Trečią dieną mirsi ir džiauakis, kad tavo siela kaip ir kitos žuvusiųjų sielos nuskris į amžinas linksmybes’“; arba štai (III. 86) viena vokiečių vienuolė esą patyrusi regėjimą, kuriame „matė brolius bei jų ginklanešius kovojančius su netikėliais ir žūstančius ir

20. Pančatantra 1990: 93.

21. Bremmer 1987: 105.

22. Platonas 1981: 194.

23. Eliade 1974: 137; Leeuw 1963: 325; Malinowski 1948: 132; Тайлор 1898: 299.

24. Davidson 1990: 149–150.

25. МЭ: 39.

26. PE: 109.

27. VtAEW: 641; Davidson 1990: 61–65; PE: 23; Lecouteux 2006: 225 ir kt.

28. МЭ: 56.

16. Iš dalies apie tai jau rašyta, nors, deja, kol kas tik labai trumpai: Razauskas 2012: 22–24.

17. Apie tai jau šiek tiek rašyta: Razauskas 2003, 42–45; Razauskas 2004a, 35–38.

18. Zaehner 2003: 58, 316–317.

19. Razauskas 2013a: 15.

jų sielas angelų nešamas į dangų“; dar (III.87): „Visai tokį pat regėjimą yra matęs Prūsijos žemėje vienas kaimo kūlikas, paprastas, tiesus ir dievobaimingas vyras. Kai jis stovėjo prie savo namo durų, aiškiai matė ore brolius kovojančius su lietuviais ir, sušaukęs savo šeimyną, tarė: ‘Argi nematote, kaip mūsų valdovai broliai grumiasi su netikėliais? Šit bėga prūsai, bėga Livonijos žmonės, šit broliai ir kai kurie kiti, iš visų pusių prieš apsupti, tvirtai laikosi ir narsiai ginasi, vaje, šit jie žūsta, dabar matau švenčiausiąją mergelę Mariją, šventąsias mergeles ir Dievo angelus, kylančius su jų sielomis į dangų“; taigi, daro išvadą autorius, „visos sielos, kurių kūnai krito tame Kuršo mūšyje, buvusios išganytos“²⁹. Čia dangiškosios „šventosios mergelės“ ir „angelai“ aiškiai eina senųjų valkirjų pareigas.

Labai panašius vaizdinius pateikia XX a. pirmoje pusėje užrašyta latvių daina, kurioje kario sielą pas Dievą neša Šventoji Mara, iš dalies menanti krikščionišką mergelę Mariją, iš dalies – pačią įsmeintą Mirtį (Marą, Morę): *Svētā Māra ceļu tek / Basajām kājiņām, / Rokā nesa Dieviņam / Karavīra dvēselīti* „Šventoji Mara keliu bėga / Basomis kojelėmis, / Rankoje neša Dievuliui / Kareivio sielelę“³⁰.

Pasak rusų priežodžio: *Смерть в бою – дело Божие* „Mirti mūšyje – dieviškas dalykas“ ar „Dievo reikalas“³¹.

Žemaičių dainoje iš Simono Daukanto rinkinio irgi sakoma, jog *Per vainą mirus, ir Dievui geras*³². Kitoje lietuvių dainoje, 1914 m. užrašytoje Žiaukose, Klaipėdos r., apie mūšyje žuvusius kareivius kalbama taip: *Visi lavonai / Ten gul ant žemės, / Dūšėlės – į šviesybę. [...] Ten į šviesybę, / Ten į aukštybę / Mes visi susistosim. // Po sunkios kovos, / Po didžiū vargų, / Dabar linksmiau giedosim*³³.

Dėl viso to paminėtinas dar vienas posmas, trečiasis, iš ką tik minėto Maironio eilėraščio „Oi neverk, matušėle!“:

*Ten už upių plačių žiba mūsų pulkai:
Jie mylimą Lietuvą gina;
Kam nusviro galva, tam Dangaus angelai
Vainiką iš diemantų pina. (112)*

B. Speičytės nuomone, čia „žuvusieji už tėvynę sulaukia krikščioniško atpildo“³⁴. Tačiau pažymėtina, jog kalbama apie „mūsų pulkus“ – ne kryžiuočių. Tad ir vaizdinys apie žuvusiajam danguje pinamą vainiką turėtų būti siejamas būtent su mūsų senąja tradicija. Krikščioniškai čia, tiesą sakant, skamba tik „angelai“,

bet ir jie rasi pasirodo tik kaip tam tikras „sutartinis ženklas“, leidžiantis savosios senosios tradicijos išvis neskirti nuo krikščioniškosios (šįsyk nė nekalbant apie tai, kad ir Senajame Testamente, o paskui krikščionybėje angelai atsirado ne be Senovės Irano įtakos).

§20. Užmirusieji ir atsiminė

Kita dingstimi jau kalbėta (§19³⁵) apie plačiai žinomą, archetipinę „mirties miego“ metaforą Maironio poezijoje. Tačiau tiek miegas, tiek mirtis pirmiausia yra užsimiršimas bei užmarštis. Štai indų vedantos požiūriu, paremtu reinkarnacija, „vos tik gyvą būtybę (*jīva-*) apima miegas, visa, ką ji regėjo ovyje, užleidžia vietą sapnams, kad juose vėl atsigamintų, kas anksčiau patirta, arba sąmonė visai apsiniaukia, ir suvis išnyksta bet koks patyrimas. Panašiai bet koks patyrimas prarandamas, ir sąmonė visiškai užsimiršta, kai gyva būtybė nualpsta prieš mirdama. Tai ir yra mirtis. Kai sąmonė vėl imasi naujais deriniais atgaminti senus patyrimus, tai vadinama gimimu“³⁶. Galima atkreipti dėmesį į tai, kad lie. *mirti* tiesiog turi reikšmę „netekti sąmonės, alpti, apmirti“, atitinkamai *ap-mirti* reiškia „netekti sąmonės, apalpti“, *už-mirti* – „apalpti“³⁷. Savo ruožtu *sq-mon-é* ir *at-min-tis* yra vienos šaknies žodžiai, pabrėžiantys vienos ir tos pat esmės du skirtingus atžvilgius. Užtat *už-marinti* „padaryti negyvą“ savaime turi ir reikšmę „priversti užmiršti“, kaip galima spręsti iš tarpukario Vilniaus krašto tautosakos pateikėjos, 83 metų aklos senutės Kristinos Skrebutėnienės pasakymo: *Mokėjau daug dainų, vargas užmarino, bet dar kur kiek ir prisimenu*³⁸. Taigi asmuo iš tikrųjų miršta tada, kai visiškai praranda sąmonę ir galutinai užsi-miršta, o sąmonę atgavęs – atgimsta, bet jeigu taip nieko ir nebeprisimena, tai atgimsta jau kitas žmogus. Šiuo požiūriu, mes išties tarsi numirštame kasnakt užmigdami ir kasryt tarsi atgimstame, ir jeigu vienąsyk nubudę nebeprisimintume, ką vakar veikėme ir kas esame, būtume visai kaip ką tik gimęs vaikas.

Visai kitame kontekste – įvairių pasaulio tautų iniciacijos papročiuose Mirčia Eliadė (Mircea Eliade) aptinka, jog ir čia, šiaip ar taip, „užmiršimas simbolizuoja mirtį“³⁹.

Žinoma, ateina į galvą ir antikinė mirusiųjų pasaulio upė Leta (gr. Λήθη, pažodžiui „užmarštis“), kurios vandens paragavę mirusieji užmiršta savo buvusį gyvenimą – ir esmiškai kaip tik tuomet dvasiškai miršta. Vladimiras Toporovas apibendrina: „Atminties priešybė yra Užmarštis, įkūnyta negyvojo vandens, atimančio atmintį bei sąmonę ir susijusio su mirusiųjų karalyste.

29. Dusburgietis 1985: 113–114, 144, žr. 27.

30. Kursite 1996: 262.

31. ДнПРП: 215.

32. DkŽT I: 307, Nr. 311.

33. Balys 1948 I: 155, Nr. 59.

34. Speičytė 2012: 84.

35. Razauskas 2013a: 19–20.

36. ABD: 18.

37. LKŽ VIII: 270–271, 274.

38. LKŽ VII: 862; Balys 1938: viii.

39. Eliade 1975: 115; Элиаде 1999: 85.

Plg. *Μνεμοσύνη* [Mnemosinė, suasmėninta „Atmintis“]: *Λήθη* [„Užmarštis“]. Atsižvelgiant į atminties charakteristiką *ἀθάνατος πηγῆ* ‘nemirtingumo šaltinis’, atmintis ir užmarštis tarpusavy sutinka kaip gyvenimas ir mirtis⁴⁰. Panašią užmarštis upę mirusiųjų pasaulyje turi rusų mitologija, ji čia irgi vadinama atitinkamai: *Забыть-река* „Užmiršt-upė“⁴¹. Verta atkreipti dėmesį ir į patį rusų žodį *за-быть* „užmiršti“, sudarytą iš priešdėlio *за-* „už-“ ir veiksmožodžio *быть* „būti“⁴² ir, vadinas, savaime nurodantį į užmarštis ir nebūties sutapimą; dar plg. atitinkamus daiktavardžius *бытие* „būties“ ir *забытие* „užmarštis“, pažodžiui – „už-būties“.

Lygiai taip pat lietuvių kalboje *nu-būti* gali reikšti ir „atsikratyti, išgyvendinti“, kraštutiniu atveju tiesiog užmušant, pavyzdžiui: *Broliai mislija, kaip savo jaunesnį brolių nuo žemės nubūti* (Mielagėnai, Ignalinos r.) – ir būtent „pamiršti“: *Nubūn per ilgą laiką vaikas motyną* (Šatės, Skuodo r.); *Taip negaliu nubūti to savo nabašninko, nors kažin ką daryk* (Surviliškis, Kėdainių r.); *Duktė jau galėjo ir nusibūti tėvo – seniai miręs* (ten pat); atitinkamai *už-būti* turi reikšmę „užmiršti“: *Iki užbūsiu, tai vis bus gaila man tų vaikų* (Griškabūdis, Šakių r.)⁴³. Taigi užmarštis yra „už-būties“.

Tik čia reikia turėti omeny, jog dvasinę mirtį užmarštis reiškia tiek tuo atveju, kai atmintį praranda pats mirusysis (kaip priežodyje: *Numirsime, viską užmiršime*⁴⁴), tiek tuo, kai jis šiame pasaulyje užmiršamas gyvųjų. Justinas Kubilius cituoja Stasės Lygutaitės-Bucevičienės eilutę: *Ar ne tas pats – ar užmirštas, ar miręs*, o paskui dar Alfonso Maldonio žodžiais patikslina, jog *užmarštis – antroji mirusiųjų mirtis*⁴⁵.

Galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad veiksmožodžių *mirti* ir *miršti* „neišlaikyti atmintyje, neprisiminti; nykti iš atminties“ esamojo laiko lytys *mirštu*, *miršti* ir *miršta*, atitinkamai dgs., esmiškai sutampa (išskyrus nebent kai kurias priegaides), pavyzdžiui: *Gerai, kad nemirštat, atvažiuokit dažniau* (Marijampolis, Vilniaus r.); *Dabar daug žodžių išsimiršta* (Salakas, Zarasų r.); *Ir karvė, kol numiršta veršį, bliana* (Skauvilė, Taragės r.); *Ta daina, kur užmirštama, tai ta ne gyva*, o kur neužmirštama, tai ta gyva (Jurbarkas) ir pan.; o štai dažninis *mirštinėti* reiškia būtent „mirti“: *Žmonys mirštinėja po biškį* (iš A. Juškos žodyno)⁴⁶.

40. Топоров 1973: 116; žr. Watkins 1995: 282, 283; Eliade 1975: 121.

41. Успенский 1982: 56; Левкиевская 2002: 173.

42. ФсЭСРЯ II: 71; ЧрНИЭС I: 129.

43. LKŽ I: 1219, 1221.

44. LTs V: 93, Nr. 298.

45. Kubilius 2011: 129, 149.

46. LKŽ VIII: 267–269. Be iškalbingo sąskambio, galima būtų kelti klausimą ir apie etimologinį ryšį tarp veiksmožodžių *mirti* ir *miršti*, taip pat tarp atitinkamų ide. šaknų **mer-* „mirti“ ir **mer-s-* „apleisti dėmesiu, užmiršti“ (PKIEW: 735 ir 737), pastarąją suprantant tiesiog kaip formantų *-s-* išplėstą pirmąją. (Kitu atžvilgiu apie visa tai jau šiek tiek kalbėta: Razauskas 2000: 135–156.)

Prisiminkime kitu atžvilgiu jau aptartą (§10⁴⁷) Maironio posmą – „Tu girele, tu žalioji“ pirmąjį:

*Tu girele, tu žalioji,
Tu, kurią laikai išgriovė,
Tu, lietuvi, kurs vaitoji...
Jūs užmirštumėt senovę!* (101)

Užmirštumėt senovę – ir ji mirtų; užmirštumėt senovę – ir patys mirtumėt. Mirtumėt kaip tauta, kaip bendruomenė. V. Toporovas, kalbėdamas apie kolektyvinę tradicijos atmintį, atitinkamai perfrazuoja savo ką tik pateiktus žodžius: „Sugebėjimas vaizduote įsismelkti į praeitį, į *temps d’origine* [pradžios laikus], būdingas poetui. Su juo yra susijusi atminties funkcija, taip pat regėjimas to, kas neregima, nepasiekiamo kitiems – tiek praeityje, tiek dabartyje, tiek ateityje (plg. Hesiodo „Teogoniją“ 32, 38 [...]). Poetas – sudievinτος atminties nešėjas iškyla kaip viso kolektyvo tradicijos sergėtojas. Atminties priešybė yra Užmarštis, įkūnyta negyvo vandens, atimančio atmintį bei sąmonę ir susijusio su mirusiųjų karalyste. *Μνεμοσύνη* – tai gyvybės, nemirtingumo šaltinis (*ἀθάνατος πηγῆ*), o jos priešybė Leta (*Λήθη*) – mirtis“⁴⁸.

Savo ruožtu prisiminta senovė, praeitis, nubudusi tautos atmintis reiškia jos prisikėlimą ir gyvenimą. Ir vienašyk, poeto žodžiais (to pat eilėraščio paskutinis posmas),

*Atsibus tėvynės sūnūs,
Didžią praeitį atminę;
Pagimdys vargai galiūnus,
Ugnimi uždegs krūtinę!* (101)

Nes ne iš kur kitur – iš praeities mes stiprybę semiam. Iš praamžės dvasinės tradicijos, kurią pašauktasis dainius įkvėpimo dėka atmena ir nuolat kuo įvairiausiai būdais mums primena bei mįslingai užmena.

§29. Sapnų užsupti

Ne mažiau gili – į pačią esmę yra sapnų prigimties įžvalga eilėraščio „Ar aš kaltas“ paskutiniame posme (kitu atžvilgiu jau aptartas §28⁴⁹):

*Ne besupusi aukso sapnais,
Jau verčiau tegu audra užkauks
Ir, prašnekus žaibais-milžiniais,
Ji kaip vyrą į kovą pašauks!* (62)

47. Razauskas 2013a: 16.

48. Елизаренкова, Топоров 1979, 80.

49. Razauskas 2013a: 21–22.

Čia lyg nejučia sugretinti daiktavardis *sapnas* ir veiksmazodis *supti*. Pastarasis šiaip jau turi dvi susijusias reikšmes – „versti svyruoti, siūbuoti, linguoti“ ir „siausti, gauti“⁵⁰, nesunkiai suvedamas į vieną pirminę. K. Būgos žodžiais: „Reikšmė ‘siausti, gauti’ išsirutuliojo iš reikšmės ‘mėtyti’, plg. ‘užsimesk’ kailinius = *ap-si-supk*, *užsisupk* kailiniais“, taigi „reikšmė ‘versti svyruoti, siūbuoti, linguoti’ išsirutuliojo iš ‘mėtyti, mėčioti (aukštyn)’, o reikšmė ‘siausti, gauti’ – iš ‘užmesti’“⁵¹. Kuria iš reikšmių *supti* pavartotas Maironio eilutėje, nėra visai aišku: galima ir „įsupti į aukso sapnus“, ir „aukso sapnais sūpuoti“.

Dalykas tas, kad indoeuropiečių prokalbėje abiejų žodžių – *sapnas* ir *supti* – šaknys formaliai sutampa: tai **suep-* / **sup-* „miegoti“ (**suepnos*, **supnos* „miegas, sapnas“) ir **suep-* / **sup-* „mėtyti, švaistyti, blaškyti, žarstyti“⁵². Šiaip jau nėra kliūčių – nei formalių, nei semantinių – šias dvi šaknis tapatinti ir sujungti į vieną šaknį ide. **suep-* / **sup-* „mėtyti, švaistyti, blaškyti, žarstyti, siūbuoti, supti“ > „miegoti, sapnuoti“, „miega, sapną“ suprantant kaip „(už)supimą, (už)sūpavimą“. Pavyzdžių tokiam reikšmių ryšiui lietuvių kalboje apstu: *Supk kūdikį, jau akis blando, pumirkos akys, tuo užmigi s* (iš A. Juškos žodyno); *Užmik, užmik, vaikeli, sūpuos vėjužio dainos* (S. Nėris) ir t.t.; dar plg. *suptinė* „lopšinė“ ir kt.⁵³ Atsižvelgiant į reguliarių reikšmių „sapnas“ ir „svajonė“ sąryšį (kaip žodžiuose la. *sapnis*, ang. *dream* ir kt.), reikia pasakyti, jog būtent šitaip semantiškai yra grindžiami lietuvių žodžiai *svajonė*, *svajoti* – bendros pirminės šaknies su *svaidyti*, *siūbuoti*, *siūruoti*, *svyruoti*⁵⁴ ir su teberyškia pirmine reikšme „supti, sūpuoti, siūbuoti, svyruoti“, atpažįstama iš tokių pavyzdžių kaip: *Štai debesys juosvi jau dangų apraukė, ir vėjas pradėjo svajot* (iš „Tėvynės sargo“ 1899 m. Nr. 3); *Išgveręs tekinis svajo[ja]* (Šatės, Skuodo r.); *Svajojau po visą vieškelį iš vieno pašalio į kitą* (ten pat) ir t.t.⁵⁵

Giliōs Maironio nuojautos, poeziją siaurąja prasme pranokstančio „poetinio žinojimo“ eilinis pavyzdys.

Nors Maironis šiuo atžvilgiu ne vienintelis – štai Salomėjos Nėries eilutės: *Vakaro smuiko mylimos dainos / Sapnais sūpuoja ilgas naktis...; Saulę sapnuodamos, supasi šakos; O leisk, tegu supa dar sapnas gražusis... O leisk, tegu supa tas sapnas saldusis...; Lekiname laisvi, sparnuoti, / Meilės sapno supami*; iš dienoraščių: *Mano*

gyvenimas – sapnų laivelis, meilės bangų supamas; V. Mykolaičio-Putino: *Žvaigždė tad, įspindus pro langą, / Svajonė mis supa mane / Ir laimėn pradengia man angą, / Lyg būčiau žavingam sapne*; Brazdžionio: *Dabartis kaip baltas sapnas / Tavo širdį supa*⁵⁶ ir t. t.

§30. Pasaulio sapnas

Požiūrio į visą pasaulį kaip kosminį „sapną“ užuomina pasirodo Maironio eilėraščio „Poeta“ antrajame posme:

*Nebuvo žodžių nei dejonės;
Nebiro ašaros, oi ne!
Tik tai pasaulis ir jo žmonės
Išrodė kaip sapnų sapnė!* (56)

O iš dalies ir eilėraščio „Kam širdį davei“ trečiajame, paskutiniame posme:

*Išplėšk man širdį kruvinai,
Kad jos negundintų ta žemė,
Kur vienos kovos, kur sapnais
Galų gale tik kančių lemia.* (88)

Požiūris irgi didžiai tradicinis, jo apraiškų galima aptikti visame pasaulyje nuo seniausių laikų, pradedant paprasčiausiais palyginimais ir baigiant giliausiais metafiziniais mokymais. Žinomas jis ir lietuviams, lydi mus nuo pirmųjų lietuvių literatūros veikalų. Turėdami omeny įprastą žmogaus gyvenimo tarpsnių tapatinimą su metų laikais (vaikystė – pavasaris, senatvė – ruduo, o visas brandus gyvenimas – vasara), tokį požiūrį aptinkame Donelaičio „Metuose“ („Rudenio gėrybės“ 25–27): *Lyg kaip sapnas koks, kurį miegodami matom, / Ogi pabudę jo po tam trumpai paminėjam, / Lygiai taip prašoko mums su vasara džiaugsmas*⁵⁷. Vilius Kalvaitis savo sudarytame dainų rinkinyje pateikia „laumių giedojimą“ iš Vydūno (R. Mano slapyvardžiu) dramos „Išsiilgimas pasekėjo“: *Sapnas mūsų gyvastis, / Sapnas visas buvis...*⁵⁸ Ir t. t. (Gal skaitytojas tai pastebėjo ir ką tik minėtose Brazdžionio eilutėse: *Dabartis kaip baltas sapnas / Tavo širdį supa*⁵⁹.)

56. Nėris 1984 I: 31, 34, 230, 329; III: 203; Putinas 1982: 13; Brazdžionis 1989: 228.

57. Donelaitis 1994: 70.

58. Klvd: 354–355, Nr. 181.

59. „Pasaulio sapno“ užuominų Brazdžionio eilėse galima aptikti ir daugiau: *Jei gyvenimas sapnas... ir vėlei / Reiks pabust ir gyvent ne sapne... Kas užmigdė mane šiam pasauly; Pro milžinų kapus, kur ūkanos tedūli, / Kur ši diena greičiau nei sapnas sudūlės; dar: Mes regėjom, kaip jų žemės sapnas nyko / Ir kaip jie rado čia amžinus namus* (Brazdžionis 1989: 147, 202, 244) ir pan.

50. LKŽ XIV: 200–201.

51. BūgaR II: 610–611.

52. PKIEW: 1048–1049; žr. FrLEW: 762 ir 943–944; KrLEV II: 154–155 ir 366–367; ФсЭСРЯ III: 716–717 ir 818 ir kt.

53. LKŽ XIV: 201–205.

54. BūgaR I: 317–318; FrLEW: 948.

55. LKŽ XIV: 270. Apie tai jau šiek tiek rašyta kituose skirtinguose kontekstuose: Pažayckac 2002: 309–310; Razauskas 2004a: 48.

Įdomu, kad viena iš lietuvių kosmogoninių sakmių kaip tik teigia pasaulį buvus sukurtą Dievui miegant. Sakoma, jog pradžioje nebuvo nieko, tik vanduo; tuomet Dievas sumanė sutverti pasaulį, pasiuntė velnią į vandenų dugną parnešti žemių, o kai tas galiausiai parnešė, nulipdė iš jų salelę. Tada, pagal bene pilniausią ir iškalbingiausią iš šešių žinomų sakmės variantų, užrašytą 1957 m. Pikčiūnuose, Utenos r., *Dievas išlipo ant salelės, atsigulė ir užmigo, o velnias miegoti negali. Kaip čia nusikračius tuo Dievu, – vis galvojo jisai. Tada jau vienas liktų viešpačiu pasaulyje. Ir nutarė Dievą prigirdyti. Nutvėręs jį miegantį, ėmė tempti prie kranto už kojų. Bet krantas vis tolyn ir tolyn slenka. Tada velnias ėmė tempti priešingon pusėn į kitą krantą. Bet ir tasai tolo ir plėtėsi. Taip velnias tąsė miegantį Dievą už kojų po salą ir pagaliau pastebėjo, kad sala jau nebe sala, o be galo be krašto didelis žemės plotas. Pagaliau nubudo Dievas ir, pamatęs velnio piktus kėslus, nugarzdzino jį pragaran, o žemėn paleido gyventi žmogų⁶⁰.*

Dar vienas ne mažiau iškalbingas variantas iš Salako, Zarasų r., girdėtas 1941 m.: „Kadu tversi žemi? – klausia velnias Dievų. „Tai do pirma pamiegosiu“, – atsakė Dievas. Ir atsigula Dievas pamiegot. Tai duok dabar velnias Dievų nuneš ir nuskundins. Neša neša ir vis niekaip negali prieit velnias undenia. Privarga ir padeja Dievų, – pasislės. Tam karti Dievas nubunda. „Kadu tversi žemi? – vėl klausia velnias. „Jau sutveri au“, – tas atsake. Pirma buva visur unduo ir unduo, o žemės buva suvis nedaug. A tadu kai velnias bega su Dievu, tai Dievas jau sutvera visų žemi...⁶¹

Taigi pasaulis atsirado Dievui miegant. Atsitraukus nuo buitškos mitinio pasakojimo faktūros, galima numanyti, kad pasaulis atsirado būtent kaip velnio išplėtotas Dievo sapnas, o tokia išvada šiaip jau visai sutinka su kai kurių kitų, „aukštųjų“ metafizinių tradicijų aiškinimais (Rytuose – visų pirma hindų vedantos, Vakaruose – kai kurių gnostikų ir kt.). Vydūno žodžiais, „grįžimas žemesnės srities į aukštesnę prilygsta atsigavimui, pabudimui, grįžimui į gyvesnį gyvumą. Visumos įsikūrimui esant lyg dvasios įmigimui“⁶². Kitaip tariant, pasaulio sū(si)kūrimas yra tarsi įmigimas į sapną, iš kurio nubusti ir taip sugrįžti į tikrąjį Save – esminis žmogaus pašaukimas pasaulyje.

Vargu ar Maironį galima „kaltinti“ tokiomis sąsajomis. Tačiau vėlgi negalima nepastebėti būdingos jam nuojautos, „poetinio žinojimo“, paliekiančio savotiškas „rodykles“ minčiai sugrįžti tradicijon.

§31. Plati žemė

Pateiktoji lietuvių kosmogoninė sakmė įdomi ir dar kai kuo – būtent žemės „plėtimo“ ir galiausiai didelio išplėtos „žemės ploto“ vaizdiniais: ...*Tada velnias ėmė tempti priešingon pusėn į kitą krantą. Bet ir tasai tolo ir plėtėsi. Taip velnias tąsė miegantį Dievą už kojų po salą ir pagaliau pastebėjo, kad sala jau nebe sala, o be galo be krašto didelis žemės plotas.*

O žemė būdingai yra „plati“. Pavyzdžiui, mįslėse (žinomose pradėdant XVIII a.): *Patį plati, pats dar platesnis, sūnus sukčius, duktė akla = žemė, dangus, vėjas, naktis⁶³; Aš pats, patį plati, sūnus greitas, duktė akla = dangus, žemė, vėjas, naktis⁶⁴.* Dar ryškiau latvių: *Augsts tēvs, plata māte, traks dēls, akla meita* „Aukštas tėvas, plati motina, patrakęs sūnus, akla duktė“ = *debess, zeme, vējš, nakts* „dangus, žemė, vėjas, naktis“; *Augsts tēvs, plata māte, skaista meita, traks znots* „Aukštas tėvas, plati motina, skaisti duktė, patrakęs žentas“ = *debess, zeme, saule, vējš* „dangus, žemė, saulė, vėjas“; *Plata māte, augsts tēvs* „Plati motina, aukštas tėvas“ = *debess un zeme* „dangus ir žemė“⁶⁵.

Visai tokius pat žemės išplėtimo vaizdinius aptinkame senovės indų kosmogonijoje, kaip ją pateikia „Rigveda“. Pavyzdžiui, I.103.2 apie Indrą: *sá dhārayat pṛthivīm paprāthaca* „jis suturėjo žemę ir išplėtė“; II.15.2 vėl: *sá dhārayad pṛthivīm paprāthaca* „jis suturėjo žemę ir išplėtė“. Savo ruožtu žemė čia irgi yra būdingai „plati“, pavyzdžiui, I.67.5: *ajó ná kṣám dādhāra pṛthivīm* „tarsi Negimūsis jis žemę neša plačią“; VI.51.11: *téna indrah pṛthivī kṣám a vardhan pūṣá bhāgo áditih* „te Indra plačią žemę užaugina, Pušanas, Bhaga, Aditė“; VII.36.1: *vī sánunā pṛthivī sasra urvī pṛthú prátikam ádhy édhe agnīh* „(savo) viršum žemė pasklido plati, plačiam paviršiuje išiziebė ugnis“. Arba tai tiesiog žemės „platybė“, kaip antai I.131.1: *mahī pṛthivī vārimabhir*... „didžioji žemė (visomis savo) platybėmis“, arba „erdvėmis“; IV.54.4: *pṛthivyā vārimann*... „žemės platybė“, arba „erdvei“; VI.47.4 apie Indrą: *ayám sá yó varimāṇam pṛthivyā varṣmāṇam divó ákṛṇod ayám sáh* „Jisai tas, kuris platybę žemės, aukštybę dangaus sukūrė, jisai tas“. Ir t. t. Pagaliau vienas iš vedų žemės pavadinimų, *pṛthivī*, gramatiškai yra tiesiog būdvardis reikšme „plati“ ir, negana to, tiksliai atitinka lietuvių būdvardį *plati* (baltų **platuī* < ide. **pl̥tauī* arba, laringalinėje sistemoje,

60. VIKAZ: 18: Nr. 11; plačiau apie visa tai neseniai rašyta: Razauskas 2012b, 81–97.

61. Racėnaitė 2013: 115–116.

62. Vydūnas 1990: 43.

63. SLT: 413; LTs V: 455, Nr. 5426; LpMS: 197.

64. LpMS: 159.

65. AnLTM: 107, Nr. 847 a, b, 851.

Petras Repšys. Freskos „Metų laikai“ eskizai. 1978 m.

**pl̥th₂uih₂*); o kitas vedų žemės pavadinimas, *kšám-*, etimologiškai tiesiog atitinka lietuvių daiktavardį *žemė*. Taigi, be sutampančių vaizdinių, turime ir sutampančių jų kalbinę išraišką: ved. *pr̥thivī* & *kšám-* = lie. *plati* & *žėm-ė*.⁶⁶

Kodėl apie visa tai čia kalbame? Ogi dėl to, kad Maironis eilėraštyje „Beturčiams“ (penktojo posmo pirmosios trys eilutės) rašo:

*O, ž e m ė – p l a t i ir tas skundas žmogaus
Be atbalsio skris per p l a t y b ė!
Tik Viešpats galybių išgirs iš dangaus... (141)*

Didžiai tradicinė ir priešprieša „plati žemė – aukštas dangus“, kuriai čia suteiktas moralinis atspalvis.

Vėlgi iš pažiūros paprastas vaizdelis. Tačiau jis, pasirodo, turi kontekstus, kuriuose stebėtinai rezonuoja, lyg būtų penkių tūkstantmečių senumo citata. Galima tikėtis Maironį žinojus minėtas lietuvių mįsles, sakmes, o tokios smulkios „Rigvedos“ žinios jo laikais išvis vargu bau buvo įmanomos... Šiaip ar taip, vėl neapsieisime be aukštos ant-sąmoningos nuojautos, gilaus „poetinio žinojimo“.

§37. Veršio malda

Labai įdomus tokios poetinės nuojautos ir „poetinio žinojimo“ požiūriu taip pat yra eilėraštis be pavadinimo, kurio pirmieji du posmai skamba taip:

*Kauno miesto aikštėj veršis baubia griaudingai
Aukštinėlkas ant ratų plikų:
Žydas veža jį pjauti ir mąsto pelningai
Jį nupirkęs iš „gojim“ paikų.*

*Leidžias saulė už kalno, garsu, nėra vėjo!
Žmonės ramūs sau žengia taku;
Ką jiems veršis? Man širdį giliai suskaudėjo,
Ir taip liūdna! Ir taip nejauku! (142)*

O štai dar paskutinis ketvirtasis eilėraščio posmas, vėliau autoriaus buvęs pašalintas:

*L i e t u v a nelaiminga! Ir tavo š a u k i m a s
Be vilties sau per kalnus nueis!
Juk kitiems t a v o v e r k s m a s – t a i v e r š i o
b a u b i m a s,
Jie sau ramūs beeina keliais. (284)*

66. Pagal išgales nuodugnai šios sąsajos aptartos atskirame straipsnyje: Razauskas 2012c: 351–362.

Vaizdinys gana keistas, neįprastas. Jei ne senovės iranėnų „Avestos“ garsioji „Jaučio malda“. Ja Zarathuštra kreipiasi į Išmintingąjį Viešpatį (aukščiausiąjį Dievą – Ahurą Mazdą) dėl Jaučio sielos kančių. Sulig poetiniu Gintaro Patacko vertimu iš rusų ir prancūzų kalbų („Jasna“ 28.1): „Rankas iškėlęs, maldauju paramos, / Prašau jus, Išmintingasis Viešpatie draug su Teisingumu, / Įkvėpti man Šventosios Dvasios, / Kad įvykdyčiau Gerosios Minties ir Jaučio sielos valią“. Ir toliau (29.1): „J a u č i o s i e l a T a u s k u n d ė s i: / ‘Kam Tu sutvėrei mane? Kas manasis kūrėjas? / Įniršis ir smurtas persekioja mane, ir žiaurumas, ir savivalė. / Neturiu jokio kito ganytojo, išskyrus Tave: nuvesk mane į vešlias ganyklas“⁶⁷, kitaip tariant – „išganyk“. Ahura Mazda paskiria ganytoju Zarathuštrą, kaip vienintelį, kuriam suvirpėjo širdis, kuris buvo neabejingas Jaučio sielos šauksmui, o Jaučio sielai dovanoja „šventą ištarą“ ir jai ganytis sukuria žemę, vardu *Ārmaiti*, pažodžiui „Teisingoji mintis“⁶⁸.

Viena vertus, čia galima išvelgti tiesiog atjautą gyvuliui, ištikimam artojo pagalbininkui. Senovės Irano mazdeizme žmogus jau sutvertas buvo kartu su jaučiu, ir pirmasis žmogus Gajomartas buvo žemdirbys, aręs jaučiu ir juo rūpinęsis, kitąsyk net išivaizduotas jaučiažmogiū, pusiau jaučiu, pusiau žmogumi⁶⁹. Marselis Detjenas šio „Avestos“ požiūriu į jautį atitikmenų aptinka Vakaruose: jautis „yra dirbančio žmogaus palydovas, artimiausias artojo giminaitis, jo antrininkas, jo antrasis aš. Nužudyti jautį, sako Pitagoras, tai papjauti artoją“⁷⁰. Čia turima omeny Ovidijaus „Metamorfozių“ XV giesmės dalis (eilutės 60–478), pavadinta „Pitagoro pamokymai“, kurioje šio lūpomis pasisakoma prieš jaučių skerdimą tiek aukai, tiek maistui, pavyzdžiui (eil. 120–124): „Kuo gi tau jaučiai kalti, gyvulys be klastos ir gudrybės, / Toks nekenksmingas, jaukus, gyvenantis kęsti vien vargūi? / Koks nedėkingas ir javo brandaus žmogus tas nevertas, / Kurs pasiryžo, vos riestojo žambrio naštą nuėmęs, / Žemdirbį savo užmušt...“; toliau dar (138–142): „Kaipgi galėjo žmogus taip baisiai panorti to valgio? / Kaipgi, mirtingas žmogau, drįsti tu šitaip maitintis? / To nedarykit, širdin pamokymus mano paėmę, / Ir, dėdami burnon nugarinę jaučio papjauto, / Jūs atsiminkit visad, jog žemdirbį savo suvalgot“⁷¹. Paulius Pirmajame laiške korintiečiams (9.9–10) sako: „Mozės Įstatyme parašyta: Neužrišk nasrų kuliančiam jaučiui! Bet argi Dievui terūpi jaučiai? O gal jis iš tiesų taiko mums?“; t.y. jaučiui prilygina žmogų? Tiek iranėniškąją, tiek romėniškąją įtaką bene bus patyrusi koptų manichė-

67. SRP: 515, 516, žr. 719.

68. Žr. Zaehner 2003: 34–35, 46; SRP: 517.

69. Pak 1998: 88–89, 467–469.

70. Detienne 1996: 267.

71. Ovidijus 1979: 405.

jų giesmė, pavadinta „Jaučio Pamūno (*Pamoun*) šauksmas“, kurioje tasai, be kita ko, sako: „Paleiskit mane iš savininkų. Te jie manęs neperka. Jie netgi kepa tai, kas mano viduje! Nebemuškite jaučio Pamūno. Supurtykite savo sielos indus“⁷², t.y. atverkite širdis ir susimilkite. Panašūs vaizdiniai aptinkami ir daug arčiau mūsų laikų bei Lietuvos. Štai XVII a. pabaigoje apie Mažosios Lietuvos valstietį būrą Teodoras Lepneris (remdamasis vokiečių kunigu, slapyvardžiu *Rund-Raußo*) vokiškai sueiliavo: *Ein Pauer ist an Ochsen Statt, / Nur daß er keine Hörner hat* „Valstietis jautis yra tikrai, / Ragų be-trūksta jam tikrai“⁷³. O XX a. pradžios Polesės baltarusių įsitikinimu: *Гаўядо не мае душы, як чалавек, а толькі пару, яднак яно думае ў усе ведае, дарма што не мажэ аб том гаварыць. Толькі раз у гаду ў самую поўнач перад Калядамі говяду дазволена гаварыць* „Galvijas neturi sielos, kaip žmogus, o tik garą, tačiau jis mąsto ir viską žino, kas kad negali apie tai kalbėti. Tik kartą metuose per patį vidurnaktį prieš Kalėdas galvijui leista kalbėti“; *Як говядо ляжыць да ўздыхае, гэто яно так моліцца Богу, так хваліць яго, бо не маючы гаворкі, інак не можа* „Kai galvijas gulėdamas atsidūsta, tai jis taip meldžiasi Dievui, taip šlovina jį, nes, neturėdamas kalbos, kitaip negali“⁷⁴. XIX a. pirmojoje pusėje apie jaučio reikšmę lietuviui yra užsiminęs ir L. A. Jucevičius: „Jautis, artojo triūso draugas ir bendrininkas, ypač tikrojoje Lietuvoje, yra būtinų būtiniausias gyvulys kiekvienam kiemioniui“, ir „to gyvulio lėtumas ir nepiktumas, o taip pat darbštumas davė pamato susikurti štai tokiems priežodžiams: *Dirba kaip jautis pakinkytas; Kaip jautis junge; Jauti, tu jauti*“⁷⁵. Čia, kaip matyti, vėlgi jaučiui prilyginamas pats žemdirbys. Kaip Maironio eilėraštyje baubiančiam, skersti vedamam veršiui – visa Lietuva.

Antra vertus, galima čia įžiūrėti ir šį tą daugiau. Jau vien nuolatinis palyginimas su žmogumi mena tai, kad bulius, jautis simbolizuoja instinktyvųjį, gyvuliškąjį, gyvybinį pradą pačiame žmoguje⁷⁶. Lietuvių kalboje *jaut-is* savaime norom nenorom suskamba su tokiais žodžiais kaip *jaut-rus*, *jausti* (*jaučia*, *jautė*), *jutimai* ir kt. Nors buitiskoji žodžio *jautis* motyvacija kita – remiasi veiksmožodžiu *jauti* pirmine reikšme „jungti į jungą“⁷⁷, vis dėlto nereikia skubotai atmesti ir sąsajos su *jautimo* šaknimi (tiek paprasčiausio sąskambio, tiek gabūt net netiesioginio etimologinio ryšio teisėmis). Palyginimui galima atsižvelgti į žodžio *tauras* psichinę, dvasinę reikšmę būdvardyje *taurus*, taip pat į prie-

šingos reikšmės žmogaus apibūdinimą žodžiu *galvijas*, į vedų *vr̥ṣa(n)-*, *vr̥ṣabhá-* „jautis, bulius“ vartojimą pabrėžiant vyriškumą, vyrišką galią⁷⁸ ir t.t. Taigi jautis galėtų simbolizuoti jutiminę, juslinę ir kartu jautriąją, jausmingąją žmogaus sielos pusę (kuri kaip tik pajungia žmogų į jungą ir priverčia arti).

Senovės Indijoje dvasinės, psichinės jaučio ir karvės sąsajos būdingos. Štai „Brihadaranjaka upanišadoje“ V.8.1 sakoma: *vācam dhenum upāsita... tasyāḥ prāṇa r̥ṣabhaḥ, mano vatsaḥ* „Kalbą kaip dieną karvę dera garbinti... Kvėpavimas – jos bulius, mintis – veršiukas“⁷⁹. Sanskrito *prāṇa* šiaip jau yra itin talpi, vienu žodžiu neišverčiama indų dvasinės tradicijos sąvoka, lietuviškai vietoj „kvėpavimas“ galėtume sakyti ir „dvasia“, bet esmė čia ta, jog du kalbos ir kartu žmogaus sielos dėmenys – įkvepiantis kvėpavimas, ar dvasia, ir įprasminanti mintis – prilyginami kalbos buliui ir veršiukui, arba tiesiog veršiui ir veršiukui, pagimdytam kalbos karvės.

V. Toporovas yra pažymėjęs, kad minėtuose „Avestos“ posmuose („Jasna“ 29) jautis k a l b a ir kad Ahura Mazda jį apdovanoja gana keistu jaučiui dalyku – „šventąja ištara“ (av. *maθra* = ved. *mantra*)⁸⁰. Mums vėl reikia turėti galvoje, kad senieji religiniai tekstai apskritai kalba metaforomis, simboliais, kad jie dėl to ir religiniai, jog kalba perkeltinėmis vaizdinių prasmėmis. Prisiminkime, kad „Avestoje“ ir žemė (šiaip jau *zam*), sukurta jaučio sielai ganytis, pavadinta *Ārmaiti* „Teisingoji mintis“. Pagaliau senovės Indijoje nuo pat vedų, taigi jau gerokai prieš upanišadas, šventoji poetinė kalba būdingai prilyginama jaučiui ar karvei. Pasak Pavelo Grincerio, „pažymėtina vieno iš himnų pradžia: ‘ariamuosius jaučius jungia poetai (*sīrā yuñjati kavayah*)’ (AV III.17.11 = RV X.101.4), kur poeto veikla palyginama su arimu, o h i m n a i prilyginti j a u č i a m s“; arba štai „Šatapatha brahmanoje“ (IX.1.2.17): „Iš tiesų, – taitai Kalba, kurią dievai padarė savo melžiama karve; ir lygiai taip pat savo melžiama karve Kalbą padaro žynys“; P. Grincerio nuomone, „daug kuo remiantis galima teigti, jog vaizdinių apie tam tikrą karvės ir sakraliosios poezijos sąvokų atitikimą, artumą būta ir senovės Graikijos tradicijoje“⁸¹, taigi jie gali siekti indoeuropiečių bendrystės laikus.

Gal tad pati senoji poetinė, dvasinė lietuvių tradicija, pati praamžė Tradicija Maironio eilėraštyje šaukia, verkia veršio balsu, nesulaukdama šiuolaikinių lietuvių dėmesio?

72. GB: 623–624.

73. Lepneris 2011: 72, 173.

74. Сержпутоўскі 1998: 58, Nr. 324, 325.

75. Jucevičius 1959: 144, 145.

76. Jung 1990: 261–262; Chevalier, Gheerbrant 1996: 135 ir kt.

77. FrLEW: 191 ir kt.

78. МhKEWA III: 251.

79. PU: 295.

80. Топоров 1999: 511–512, 529.

81. Гринцер 1998: 65.

Ar galėjo žinoti, bent numanyti apie visas šias sąsajas Maironis? Matyt, čia vėl veikia reikia kalbėti apie „poetinį žinojimą“, nuojautomis vedantį poetą prie vaizdinių, kuriuos esant tradicinius, būdingus senosioms tradicijoms mokslas dar tik įrodys. Bet jau dabar įdomu pažymėti, kad eilėraštyje pavartoti ne žodžiai *jautis* ar *bulius*, o būtent senasis, baltiškasis, su senovės arijais bendras jaučio pavadinimas *veršis*, bendrašaknis su latvių *vēršis* „jautis, bulius“ ir vedų *vṛṣa-*, *vṛṣabhá-* „jautis, bulius“.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

- ABD = *Advaita Bodha Deepika: Lamp of Non-Dual Knowledge*. Tiruvannamalai, 1979.
- AnLTM = *Latviešu tautas mīklas. Izlase*. Sastādījusi A. Ancelāne. Rīgā, 1954.
- AufHR I–II = Theodor Aufrecht. *Die Hymen des Rigveda*, I–II. Berlin, 1955.
- Balys 1938 = Vilniaus krašto lietuvių tautosaka. Spaudai parengė Dr. J. Balys. Iš: *Tautosakos darbai*, IV. Kaunas, 1938.
- Balys 1948 I–II = Jonas Balys. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, I–II. Tübingen: Patria, 1948.
- Biezais 2014 = Haralds Biezais. *Latvių Dievas*. Iš: *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 4.
- Brazdžionis 1989 = Bernardas Brazdžionis. *Poezijos pilnatis*. Vilnius: Sietynas, 1989.
- Bremmer 1987 = Jan Bremmer. *The Early Greek Concept of the Soul*. Princeton University Press, 1987.
- BRMŠ I = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, 1996.
- BRMŠ II = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: *XVI amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BūgaR II = Kazimieras Būga. *Raštai*. Sudarė Z. Zinkevičius, II. Vilnius, 1959.
- Chevalier, Gheerbrant 1996 = Jean Chevalier, Alain Gheerbrant. *A Dictionary of Symbols*. London, 1996.
- CHI I = *The Cultural Heritage of India*, I: *The Early Phases (Prehistoric, Vedic and Upanisadic, Jaina and Buddhist)*. Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute, 2001.
- Davidson 1990 = Hilda R. Ellis Davidson. *Gods and Myths of Northern Europe*. Penguin Books, 1990.
- Detienne 1996 = Marcel Detienne. *Jautis su kvapiaisiais prieskoniais*. Iš: *Mitologija šiandien: Antologija*. Sudarė Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
- DkŽT I = Simonas Daukantas. *Žemaičių tautosaka*, I: *Dainos*. Parengė V. Jurgutis, B. Kazlauskienė. Vilnius, 1983.
- Donelaitis 1994 = Kristijonas Donelaitis. *Metai ir pasakėčios*. Vilnius: Baltos lankos, 1994.
- Dundulienė 1989 = Pranė Dundulienė. *Pagonybė Lietuvoje: Moteriškosios dievybės*. Vilnius: Mintis, 1989.
- Dusburgietis 1985 = Petras Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*. Vilnius: Vaga, 1985.
- Eliade 1974 = Mircea Eliade. *Patterns in Comparative Religion*. New York, 1974.
- Eliade 1975 = Mircea Eliade. *Myth and Reality*. New York etc.: Harper & Row, 1975.
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg–Göttingen, 1962–1965 (puslapių numeracija ištisinė).
- GB = *The Gnostic Bible*. Edited by Willis Barnstone and Marvin Meyer. Boston & London: Shambhala, 2003.
- Jucevičius 1959 = Liudvikas Adomas Jucevičius. *Raštai*. Vilnius, 1959.
- Jung 1990 = Carl Gustav Jung. *Symbols of Transformation*. Princeton University Press, 1990.
- KlvD = *Prūsijos lietuvių dainos*. Surinko ir pridėdamas anas per Rėzā, Nesselmann'ą, Dr. Sauerwein'ą bei kitus rinktas arba sutaisytas dainas išleido savo paties kašta Vilius Kalvaitis. Tilžėje, 1905; Vilnius: LLTI, 1998.
- KrLEV II = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, II. Rīga, 1992.
- Kubilius 2011 = Justinas Kubilius. *Prasmė – kaip gyvybė: Straipsniai, esė, etiudai*. Vilnius, 2011.
- Kursite 1996 = Janīna Kursite. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga, 1996.
- Lecouteux 2006 = Claude Lecouteux. *Germanų mitologijos žodynas*. Vilnius, 2006.
- Leeuw 1963 = Gerard van der Leeuw. *Religion in Essence and Manifestation*, I–II. New York and Evanston, 1963 (puslapių numeracija ištisinė).
- Lepneris 2011 = Teodoras Lepneris. *Prūsų lietuvis*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
- LpMS = *Mįslių skrynelė*. Sudarytojas Stasys Lipskis. Vilnius: Žuvėdra, 2002.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius, 1968.
- Maironis 1988 = Maironis. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1988.
- Malinowski 1948 = Bronislaw Malinowski. *Magic, Science and Religion and Other Essays*. Boston: Beacon Press, 1948.
- MhKEWA III = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, III. Heidelberg, 1976.
- Nėris 1984 I–III = Salomėja Nėris. *Raštai*, I: *Poezija 1920–1940*; II: *Poezija 1940–1945*; III: *Proza, dienoraščiai, laiškai*. Vilnius: Vaga, 1984.
- Ovidijus 1979 = Ovidijus. *Metamorfozės*. Iš lotynų kalbos vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius, 1979.
- Pančatantra 1990 = *Pančatantra*. Iš sanskrito kalbos vertė Ričardas Mironas. Vilnius: Mintis, 1990.
- PE = *Poetinė Eda*. Iš senosios islandų kalbos vertė Aurelijus Vijūnas. Vilnius: Aidai, 2009.
- PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München, 1959.
- Platonas 1981 = Platonas. *Valstybė*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vilnius, 1981.
- PU = *The Principal Upaniṣads*. Edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan. India: HarperCollins, 2000.
- Putinas 1982 = Vincas Mykolaitis-Putinas. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1982.
- Racėnaitė 2013 = Radvilė Racėnaitė. *Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse*. Iš: *Tautosakos darbai*, XLVI. Vilnius: LLTI, 2013.
- Razauskas 2000 = Dainius Razauskas. *Ryto ratų ritimai: pagrindinio kosmologinio modelio rekonstrukcija su etimologiniais priedainiais*. Vilnius: Pradai, 2000.
- Razauskas 2003 = Dainius Razauskas. *Indoiranėnų mitinio Vėjo atitikmenys lietuvių tautosakoje (užuominos gilesniam tyrimui)*. Iš: *Acta Orientalia Vilnensia*, III. Vilniaus universiteto leidykla, 2003.
- Razauskas 2004a = Dainius Razauskas. *Vėjūkas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį (osetinių wæjug / wæjyg)*. Vilnius: LLTI, 2004.
- Razauskas 2012 = Dainius Razauskas. *Lietuvių Dievas*. Iš: *Antroji nacionalinė Lietuvos religijotyrininkų draugijos konferencija „Tarpdisciplininiai religijų tyrimai Lietuvoje: problemos ir perspektyvos“ 2012 m. spalio 26 d. Tezės*. Vilnius, 2012.
- Razauskas 2012b = Dainius Razauskas. *Pasaulio sapnas: mistinės kosmogonijos užuominos lietuvių tautosakoje*. Iš: *Tautosakos darbai*, XLIV. Vilnius: LLTI, 2012.
- Razauskas 2012c = Dainius Razauskas. „Plati žemė“ vedose ir baltų tautosakoje (ved. *pr̥thivī* „plati“ & *kṣám-* „žemė“, *pr̥thivī* „plati“ & „žemė“ – lie. *plati žemė*, la. *plata zeme*). Iš: *Rytai-Vakarai: Komparatyvistinės studijos*, XII: *Algjo Uždavinio fenomenas*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.

- Razauskas 2013a = Razauskas, D. Maironis ir senoji tradicija. Iš: *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 2.
- Razauskas 2013b = Razauskas, D. Dieviškoji daina. Iš: *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 3.
- Razauskas 2013c = Razauskas, D. Maironio mįslė. Iš: *Literatūra: mokslo darbai*, 55(1). Vilnius: VU, 2013.
- Razauskas 2014 = Dainius Razauskas. Karalių nuvainikavimas. Iš: *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 2.
- Razauskas 2015a = Dainius Razauskas. Verpiamos, audžiamos dainos ir žosmės (Maironis – praamžės tradicijos dainius §42–45). Iš: *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 2.
- Razauskas 2015b = Dainius Razauskas. Dausų regėtojas (Maironis – praamžės tradicijos dainius §47). Iš: *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 3.
- Razauskas 2015c = Dainius Razauskas. Kalbančios, dainuojančios upės (Maironis – praamžės tradicijos dainius §38–39). Iš: *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 4.
- Rigveda 2004 = *Rigveda*, pdf edition by Keith Briggs, 2004.
- SLT = *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.: Priežodžiai, patarlės, mįslės*. Paruošė Jurgis Lebedys. Vilnius, 1956.
- Speičytė 2012 = Brigita Speičytė. *Anapus ribos: Maironis ir istorinė Lietuva*. Vilnius: LLTI, 2012.
- SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius, 1991.
- Watkins 1995 = Calvert Watkins. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York–Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Vydūnas 1990 = Vydūnas. *Raštai*, I. Vilnius: Mintis, 1990.
- VİKAŽ = *Kaip atsirado žemė: Lietuvių etiologinės sakmės*. Sudarė ir parengė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986.
- VrAEW = Jan de Vries. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden, 1962.
- Zaborskaitė 1968 = Vanda Zaborskaitė. *Maironis*. Vilnius, 1968.
- Zaborskaitė 2001 = Vanda Zaborskaitė. Maironis. Iš: *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*. Vilnius: LLTI, 2001.
- Zaehner 2003 = Robert Charles Zaehner. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. London–New York: Phoenix, 2003.
- Гринцер 1998 = Павел Александрович Гринцер. *Тайный язык «Ригведы»*. Москва: РГГУ, 1998.
- ДлПРН = *Пословицы русского народа*. Сборник В. И. Даля. Москва: Русский язык, 2004.
- Елизаренкова, Топоров 1987 = Татьяна Яковлевна Елизаренкова, Владимир Николаевич Топоров. К структуре АВ Х.2: опыт толкования в свете ведийской антропологии. Iš: *Литература и культура древней и средневековой Индии*. Москва, 1987.
- Левкиевская 2002 = Елена Евгеньевна Левкиевская. *Мифы русского народа*. Москва, 2002.
- МЭ = *Младшая Эdda*. Издание подготовили О.А. Смирницкая и М.И. Стеблин-Каменский. Ленинград, 1970.
- Разаускас 2002 = Дайнюс Разаускас. Мать Майя: Размышления по поводу двух литовских омонимов: *то́ја* ‘мать’ и *тоја* ‘мах’. Iš: *Балто-славянские исследования*, XV. Москва, 2002.
- Рак 1998 = И. В. Рак. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*. Москва, 1998.
- Ригведа 1989 = *Ригведа: Мандалы I–IV*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1989.
- Ригведа 1995 = *Ригведа: Мандалы V–VIII*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1995.
- Ригведа 1999 = *Ригведа: Мандалы IX–X*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1999.
- Сержпутоўскі 1998 = Аляксандр Казіміравіч Сержпутоўскі. *Прыкмi i забабоны беларусаў-палесукоў*. Мінск: Універсітэцкае, 1998.
- Тайлор 1989 = Эдвард Бурнетт Тайлор. *Первобытная культура*. Москва, 1989.
- Топоров 1973 = Владимир Николаевич Топоров. О космологических источниках раннеисторических описаний. Iš: *Труды по знаковым системам*, VI. Тарту, 1973.
- Топоров 1999 = Владимир Николаевич Топоров. IV. Об анаграммах в загадках. Iš: *Исследования в области балто-славянской духовной культуры: Загадка как текст 2*. Москва: Индрик, 1999.
- Успенский 1982 = Борис А. Успенский. *Филологические разыскания в области славянских древностей: Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского*. Москва, 1982.
- ФсЭСРЯ I–IV = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, I–IV. Санкт-Петербург, 1996.
- ЧрнИЭС I = Павел Яковлевич Черных. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, I. Москва: Русский язык, 1999.
- Элиаде 1999 = Мирча Элиаде. *Тайные общества: Обряды инициации и посвящения*. Москва–Санкт-Петербург, 1999.

Maironis – the Bard of Perennial Tradition §12–14, 20, 29–31, 37: Maironis’ God, Beyond Destiny, Dreams, and the Ox’s Prayer

Dainius RAZAUSKAS

The object of the article is the lyricism of the Lithuanian poetic patriarch, Maironis, who has already been discussed by the author from different angles in a few previous articles. The goal is to show its deep ties with ancient Lithuanian and, even deeper ties with Indo-European tradition (poetics, folklore, mythology, religion).

This time, several traditional ideas are discussed: 1) the syncretistic image of God (Lith. *Dievas*), considering the Vedic Deva in some translations of the *Rigveda* by Maironis (though being himself a Catholic priest); 2) the concept of God’s Trial, taking into account some ancient sources of Lithuanian mythology; 3) the idea of the warrior’s death as a “good death”, ensuring him a destiny beyond the grave; 4) the concept of death as oblivion and, *vice versa*, of resurrection and life as recollection, remembrance; 5) the concept of dreams, (Lith. *sapnas*, as “sway” – Lith. *supti* [cf. Lith. *Svaja* – “daydream”, cognate to Eng. *sway*]); 6) the idea of life and world as a dream; 7) the ancient traditional image of the “vast earth”; and, finally, 8) the figure of the “ox’s prayer” best known from the Iranian *Avesta* and used by Maironis, oddly enough, as if to express the Lithuanian “soul cry”.

The article amounts to the §12–14, 20, 29–31, 37 of the unpublished book *Maironis – the Bard of Perennial Tradition* (“*Maironis – praamžės tradicijos dainius*”) by the author.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, Vilnius,
e. paštas: liaudies.kultura@llkc.lt

Gauta 2015-08-14, įteikta spaudai 2015-12-21